

Kitap İncelemesi

Gönderim Tarihi: 10.05.2021

Kabul Tarihi: 30.05.2021

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2021, 1(1): 115-118

Book Review

Received Date : 10.05.2021

Accepted Date: 30.05.2021

DOI Number: 10.29228.yazitdergisi.51361

**DESTANLARA “KARŞIT”LİKLER ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ:
TÜRK DESTANLARINDA KAOS VE KOZMOS****Aybüke KARABACAK***

Destanlar insanın mücadelelerini temel alan anlatılardır. Bu mücadele zamanla toplumlarda ortak bir amaç doğrultusunda kolektif ruh oluşturma bilinci meydana getirmektedir. Toplumun oluşturduğu ilk anlatılar olan mitler, nesilden nesile anlatıcılar tarafından, estetik unsurlar katılarak aktarılmaktadır. Destanlarla birlikte bir toplumun zihin yapısı da gelecek kuşaklara sunulmaktadır. Destanlar, milletlerin ulus inşa etme ve kolektif ruh oluşturma sürecine eşlik ederler. Aynı zamanda uzun uğraşlar sonucunda elde edilen bilimsel bilginin aktarımını üstlenirler. Bu nedenle destanlar birçok araştırmacının ilgi odağında bulunmaktadır. Türk destanları üzerine birçok çalışma yapılmıştır ve bu çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Genel olarak destan çalışmaları metin inceleme ve motif yapılarının tespit edilmesine yöneliktir. Metin çözümleme ve yorumlama üzerine fazla çalışma bulunmamaktadır.

Dr. Serkan Köse'nin *Türk Destanlarında Kaos ve Kozmos* adlı çalışması, Türk destanlarına yorumlayıcı bakış açısı getiren incelemeler arasındadır. Çalışma, Köse'nin destanların Türk düşünce sisteminin durağan olmayan, yaratıldıkları ortamın izlerini bünyesinde bulunduran, evrensel düzeyde insanın düşünsel ortaklıklarından yola çıkarak araştırılabilecek nitelikte olduğu fikri doğrultusunda hazırlanmıştır. Eser, 2021 yılının ocak ayında Gazi Kitabevi tarafından 124 sayfa olarak yayımlanmıştır. Çalışmada destanlar, kaos ve kozmosun temel mitik yapı unsuru olduğundan hareket edilerek incelenmiştir. Kitapta, anlatıcının zihnindeki kaos ve kozmos tasarımı Altay, Başkurt, Hakas, Kazak, Kırgız, Oğuz, Şor, Tiva, Türkmen, Yakut olmak üzere on farklı Türk boyuna ait destanlardan hareketle yorumlanmıştır. Yazar, destanlarda ele aldığı kaos ve kozmos düşüncesinin anlaşılabilirliği için insan zihninin ve insanın uyumsuz bir varlık olmasının, destan yaratmada ve aktarmadaki yerinin önemi üzerinde durmuştur.

Eser, “Giriş” kısmı haricinde üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın problem, amaç ve kapsamı belirlenmiş aynı zamanda teorik çerçevesi çizilmiştir. Neden kaos ve kozmos konusunun seçildiği açıklanmıştır. Köse'nin araştırma problemine yönelik sorduğu sorular şunlardır: “Türk destanlarında

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Nevşehir/Türkiye. E-posta: aybuke_7512@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-6234-8366

kaos ve kozmosla ilgili tasarımları, destanın bütününü hatırlatan bir yapıda gr-
mek mümkün müdür?”, “Destanların oluşumunda kaos ve kozmosun işlevselliği
nedir?”, “Kaos ve kozmosun destan metnine yaptığı etki- katkılar nelerdir?”,
“Kaos ve kozmos olmadan bir destan metni inşa etmek mümkün müdür?”, “Des-
tan anlatıları mitlerde olduğu gibi kaostan kozmosa mı yoksa kozmostan kaosa
doğru mu bir anlatımla biçimlenmiştir?”, “Bunun sebebi ya da sebepleri neler-
dir?”, “Kahramanlığın inşasında kaos ve kozmosun yapısal işlevsel durumu ne-
dir?” Çalışmanın amacı, mit ve destan arasındaki organik ilişkiyi kaos ve kozmos
unsurları ile tespit etmek yerine iki tür arasındaki zihinsel dönüşümü benzerlik
ve farklılıkları ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda Türk destanla-
rında anlatıcının bilincini oluşturan sosyo-kültürel ortamın etkisini ortaya koy-
mak da çalışmanın amaçları arasındadır. Kitapta, epik destan geleneği yorumla-
nırken Türklerin Gök Tanrı inanç sisteminin işlevsel ve yapısal özellikleri zerin-
de durulmuştur. Araştırmada destan motifleri kaos-kozmos ikiliğinde açıklayıcı
yorumlayıcı yöntemle irdelenmiştir. İrdeleme sonucunda mitik bilginin epik or-
tamdaki değişimi ve dönüşümü üzerinde durulmuştur.

Birinci bölüm “Kaos ve Kozmos Algısı zerine Düşünceler” başlığını taşı-
maktadır. Bu bölümde kaos ve kozmos algı ve tasarımları felsefe, dinler tarihi,
antropoloji, sosyoloji ve halkbilimi alanlarına dayanarak açıklanmaya çalışılmış-
tır. Dolayısıyla kaos ve kozmosa disiplinlerarası bir bütünlük içinde yaklaşılmış-
tır. Karşıtlık fikrinden yola çıkılarak, kaos ve kozmos kavramlarının birbirlerine
zıt olmalarına rağmen, birbirini tamamlayan, bir bütün oluşturan kavramlar ol-
duğu üzerinde durulmuştur. Bu bölümde sadece sözlü ürünlerde değil yazılı
rnlerde de kaos ve kozmos kavramlarının mevcut olduğu belirtilmiştir. Kaos
ve kozmos kavramlarının, geçmişten günümüze kadar mitik ve epik metinlerden
aktarılarak geldiği ve insan zihnini sürekli meşgul ettiği düşüncesinin kutsal içi,
kutsal dışı, düzen içi, düzen dışı gibi ikiliklerle birlikte irdelenerek destanlarda
kendine yer edindiğine odaklanılmıştır.

İkinci bölüm “Bilgi, Bilinç ve Düşünce Ekseninde ‘Mitik’ten ‘Epik’e Değişim
ve Dönüşüm” adını taşımaktadır. Bu bölümde bilgi, bilinç ve düşünce kavramları
zerinde durulmuştur. Mitik ve epik kavramlarının bilgi ile olan ilişkisine dikkat
ekilmiştir. Bilgi ve bilinç kavramlarının insan zihni ve belleği üzerindeki etkile-
rinden bahsedilmiştir. Bölümde anlatıcı/icracının sözlü kültür ortamında topluma
ait olan mitik, dini ve mistik ortak değerlerinin bilinçten belleğe aktarmada
nemli bir konumda oldukları açıklanmıştır. İracının bilgi-bilinç-bellek üçgenin-
deki yeri belirtilmiştir. Toplumsal geleneksel bilginin anlatıcı/icracı tarafından
kalıtsal, ekonomik, biyolojik temellerde aktarımı ve kolektif toplum yapısının
ortaya çıkışına dikkat çekilmiştir. Mitik epik içerikle oluşturan anlatıların, din-
leyici ve anlatıcı boyutunda düşünce, bilgi ve bilinç doğrultusunda incelemesi
yapılmıştır. Mitik düşüncesinin epik düşünce ile olan ilişkisi üzerinde durulmuş-

tur. Destanların temelinde mitik unsurların olduğu belirtilerek bilginin sanata dönüşümü arasında ilişki kurulmuştur. Bu dönüşüm temellerinde de devamlılık arz eden mitik bilginin toplum psikolojisinin sürekli ihtiyaç duyması, yenilemesi ve aktarmasına odaklanılmıştır. Yazar ayrıca bu bölümde yerleşik hayata geçmenin mitik kökenli epik anlatıların oluşumundaki yerine de değinmiştir. Böylece göçerevli ve yerleşik hayat zihniyetinin mitik ve epik anlatıların oluşumundaki yeri vurgulanmıştır. Destanlarla birlikte mitlerle elde edilen bilgiler estetik değeri yüksek birer metin hâline gelmiştir.

Üçüncü bölüm “Türk Destanlarında Kaos ve Kozmosun Görünümü” adlı genel bir başlık bulundurmaktadır. Daha sonra “Sınır, Mekân, Zaman ve Renk Algısı Açısından Kaos ve Kozmos”, “Kahramanlığın İnşası Açısından Kaos ve Kozmos”, “Düşmanlığın/Kötülüğün/Ötekinin Kimliği Açısından Kaos-Kozmos”, “Olay Örgüsü Açısından Kaos-Kozmos” adlı alt başlıklar konulmuştur.

“Türk Destanlarında Kaos ve Kozmosun Görünümü” adlı bölümde mitik bilginin epik bilgiye dönüşümü ve anlatıcının bu dönüşümdeki yeri incelenmiştir. Anlatıcı ve dinleyici arasındaki iletişimin bilgiyi aktarmadaki rolüne odaklanarak yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Bölümde dikkat çekilen bir nokta da estetik değerdir. Destanların bilgiyi estetik bir şekilde sunmasına ve nesiller arası aktarım yapmasına dikkat çekilmiştir. İnsanın uyumsuz bir varlık olduğu düşüncesinden yola çıkılarak mücadele etme ve hayatta kalma iç güdüsü ile karşıt sistemleri bünyesinde barındırdığı fikri kaos ve kozmos kavramları çerçevesinde irdelenmiştir. Anlatıcı zihninin kaos ve kozmos kavramlarını nasıl algıladığı ve aktardığına odaklanılmıştır. “Sınır, Mekân, Zaman ve Renk Algısı Açısından Kaos ve Kozmos” bölümünde yaşanan dünyada kaosu kozmostan ayıran sınır, mekân, zaman ve renkler irdelenmiştir. Toplumların yaşadıkları mekân, dünyanın kozmos ortamı olarak düşünülmüştür. Bilinmeyen mekânın kaotik olduğu fikrinden yola çıkılmış, mekân, bilgi ve insan zihni ile ilişkilendirilerek konu sınırlandırılmıştır. Renk zaman ve mekân ilişkisi destanlardan örnekler verilerek kaos-kozmos ilişkisi içinde değerlendirilmiştir. “Kahramanlığın İnşası Açısından Kaos ve Kozmos”, adlı bölümde yazar, halk bilimi kuram ve yöntemlerinde kahraman kalıplarından bahsetmiştir. Yazar, farklı bir bakış açısı geliştirerek kahramanı meydana getiren düşünce sistemine ve kahramanın zihinsel mantıksal tasvirinde kaos-kozmos ilişkisine odaklanılmıştır. Destan anlatıcısının yaşadığı sosyo-kültürel ve siyasi ortamı, bunlara bağlı olarak zihin yapısı ve destan kahramanını bu ortamlar dâhilinde nasıl inşa ettiğine dikkat çekmiştir. “Düşmanlığın/Kötülüğün/Ötekinin Kimliği Açısından Kaos-Kozmos” adlı bölümde düşman kavramının kimlik inşa etme ve değer biçme sürecinde, benliği oluşturmada ne kadar önemli bir kavram olduğu irdelenmiştir. Destanlardaki düşman tipler kaos ve kozmos çerçevesinde incelenmiştir. Anlatıcı dinleyici bağlamı da bu sürece dâhil edilerek ideal iyi karşısında ideal kötü kavramının epik destan geleneğinde

verilmek istenen temel ileti olduğu destanlardan örneklere desteklenmiştir. “Olay Örgüsü Açısından Kaos-Kozmos” adlı bölüm kitabın son bölümüdür. Olay örgüsünde kahramanın hareketlerinin olayı meydana getirdiği üzerinde durulmuştur. Destanlarda olayların kaotik bir şekilde başladığı ve kozmosla birlikte bittiği bu sürecinde insanları bir arada tutup kolektif ruhu meydana getirdiği düşüncesi savunulmuştur.

Sonuç olarak Serkan Köse tarafından kaleme alınan *Türk Destanlarında Kaos ve Kozmos* adlı eser, Türk destanlarında anlatıcının bilincini ön plana çıkarması, anlatıcının yetiştirdiği sosyo-kültürel ortamın etkisini tartışması, destanların Türk düşünce sistemindeki yerini anlamlandırması, destan metinlerini çözümleme ve yorumlama amacı taşımasıyla destanlara farklı bir bakış açısı getirerek alanında dikkat çekmektedir.

Kaynakça

Köse, Serkan (2021). *Türk Destanlarında Kaos ve Kozmos*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulmuş herhangi bir kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu makalenin yazarının iletilmesini gerekli gördüğü herhangi bir notu bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author’s Note: There is no note that the author of this article deems necessary.

Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.